

BİR TÜRKLEŞTİRME ARACI OLARAK “İMROZ YETİŞTİRME YURDU”

“The Imbros Orphanage” as a Tool of Turkification

Ekin Yıldırım*
Jade Cemre Erciyes**

Öz

Bu makalede Cumhuriyet döneminde gayrimüslim azınlıklara yönelik Türkleştirme politikaları, İmroz özelinde bir yetiştirme yurdu aracılığıyla incelenmiştir. Lozan Antlaşması'na bağlı olarak temel hak ve güvenceleri korunan İmrozlu Rum Ortodoks nüfusun göçe zorlanmasının ardındaki politikalar ve İmroz özelinde sürdürülen nüfus politikalarının yanı sıra kamulaştırma uygulamalarına odaklanılarak, bir sosyal hizmet kurumu olan İmroz Yetiştirme Yurdu ele alınmıştır. Yurdun kurulduğu yıl olan 1966, adanın Türkleştirilmesinde kritik bir döneme karşılık gelmektedir. İmroz Rum Ortaokulunun kamulaştırması ardından açılan yetiştirme yurdunun, adanın Türkleşmesindeki etkisi mercek altında alınmıştır. Yetiştirme yurdunun, İmroz'da faaliyet gösterdiği dönemin özellikleri o dönemde yurttan kalan ve çalışan kişilerin anlatılarına dayanarak derinlemesine görüşme ve arşiv belgeleri aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma, İmroz Yetiştirme Yurdunun adada Türkleştirme politikalarının etkisini artırmada ideolojik ve demografik bir rolü olduğunu ortaya koymuştur.

105

Anahtar Sözcükler: İmroz, Türkleştirme, İmroz Yetiştirme Yurdu, azınlıklar, Lozan Antlaşması

Abstract

In this article, the Turkification policies towards non-Muslim minorities in the Republican period were examined through an orphanage in Imbros. The policies behind the forced migration of the Greek Orthodox population of Imbros, whose fundamental rights and guarantees were

- * Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Sosyal Hizmet, İstanbul, Türkiye, ekiny@aydin.stu.edu.tr, ekinyildirim3@gmail.com, Orcid Numarası: 0000-0003-3108-0739
Master's Student, Istanbul Aydın University, Institute of Postgraduate Studies, Department of Social Work, Istanbul, Turkey, ekiny@aydin.stu.edu.tr, ekinyildirim3@gmail.com, Orcid Number: 0000-0003-3108-0739
- ** Dr. Öğr. Üy., İstanbul Aydın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye, cemreerciyes@aydin.edu.tr, jadecemre@gmail.com, Orcid Numarası: 0000-0002-4186-8901
Assist. Prof., Istanbul Aydın University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, Istanbul, Turkey, cemreerciyes@aydin.edu.tr, jadecemre@gmail.com, Orcid Number: 0000-0002-4186-8901
- Geliş Tarihi / Received: 13.08.2021 - Kabul Tarihi / Accepted: 31.10.2021

protected under the Treaty of Lausanne, were examined. At this point, Imbros Orphanage, has been discussed by focusing on the expropriation practices as well as the population policies carried out in Imbros. 1966, the year the orphanage was founded, corresponds to a critical period in the Turkification of the island. The effect on the Turkification of the island of the orphanage, which was opened after the expropriation of the Imbros Greek Secondary School, was examined. The characteristics of the orphanage, within the period it was active in Imbros, were examined based on the narratives of the people who lived and worked in the orphanage at the time through in-depth interviews and archival study. The research revealed that Imbros Orphanage has an ideological and demographic role in increasing the effect of Turkification policies on the island.

Key Words: Imbros, Turkification, Imbros Orphanage, minorities, Treaty of Lausanne

Giriş

1923 yılında yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte güçlenen ulus-devlet tahayyülü, Osmanlı yönetiminde yaşayan etnik, din ve dil bakımından azınlık olan gruplar için yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Osmanlı yönetimindeki mevcut idari ve siyasi yapının yeni rejimle birlikte ortadan kalktığı görülmektedir. Buna bağlı olarak, tüm azınlık grupları Cumhuriyet dönemi boyunca milliyetçi ideolojinin bir sonucu olarak egemen ulus içinde sindirilmeye çalışılmıştır. Dinsel farklılıklardan dolayı asimile edilmesi pek mümkün görünmeyen azınlık grupları göçe zorlayacak birtakım politikalar izlenmiştir. Temel hak ve özgürlükleri Lozan Antlaşması'yla güvence altına alınan Rum, Ermeni ve Yahudi halklarının yeni rejimde huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşamaları imkânsız hale gelmiş; antlaşma Türkiye Hükümeti tarafından sıkça ihlal edilmiştir.¹

Samim Akgönül, Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının “kendi ulusunun efendisi olan bir ulus-devlet” yaratma hayali kurduğunu ifade eder. Akgönül, bu kadroların sıfırdan yaratılmak istenen ve geçmişin izlerinden bağımsız bir ulus sunmak istediklerini de bu görüşüne eklemektedir. Öyle ki, bu kriterlere uygun bir ulus kurmanın yolu, yakın geçmiş tarihin üstünün örtülmesinden-yaşanmamış kabul edilmesinden- geçer. Dolayısıyla kurucu kadrolar için gayrimüslimleri, yeni devletten arındırma yolunun, neden “etnik temizlik” ile mümkün olduğunu Akgönül şöyle açıklar:

“Türkiye'nin bu parlak Türk geleceğine kavuşmasının yolu nüfusun arındırılmasından geçmekteydi. Oysa arındırmadan, yani yeni devletin Türkleştirilmesinden kasıt; çelişkili bir şekilde aslında İslamlaştırma idi. Bu İslamlaştırma, Müslümanlar arasında İslam'ın güçlendirilmesi ya da gayrimüslimlerin İslam dinine geçirilmesi anlamına gelmemektedir. Açıkça dile getirilen

amaç Türk-Müslüman-Sünni bir ulus yaratmaktır. Açıkça dile getirilmeyen amaç ise, mümkünse dindar olmayan bir ulus yaratmaktır. Kürtler, Çerkezler ve Lazlar ‘Türk’ sayılabiliirdi, ancak Rumlar sayılamazdı. İşte Balkan ya da Anadolu kökenli Türk seçkinlerinin çabaları bu yöndedir.” (Akgönül, 2016: 47)

Bu açıdan ele alındığında gayrimüslim grupların asimilasyonu, din faktörü nedeniyle diğer azınlık gruplarının asimilasyonundan daha farklı bir anlam içerdiği için uygulanan siyasi iktidar politikaları literatürde Türkleştirme politikaları şeklinde yer bulmaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca gayrimüslim azınlıkların sahip oldukları kendilerine has kültürel öğelerin baskılanmasına ve ekonomik anlamda geçim kaynaklarının yok edilmesine yönelik iktidar politikaları etnik temizlik olarak nitelendirilebilir. Bu noktada, yeni rejimin getirdiği ulus-devlet yapılanmasıyla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gayrimüslim vatandaşlara yönelik ekonomik ve kültürel darbeler; “1915 Ermeni soykırımı”, “zorunlu nüfus mübadelesi”, “6-7 Eylül İstanbul ve İzmir pogromu”, “1934 Trakya olayları”, “1942 Varlık Vergisi”, “20 Kura Askerlik”, “1964 Rum sürgünleri”, “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası, azınlık vakıflarının mülkiyet sorunları şeklinde sıralanabilir. Tüm bu uygulama ve olaylar kitlesel zorunlu göçlerin başlıca nedenleri arasındadır.

Bu makalede Türkleştirme politikalarının İmroz özelinde ne şekilde ve hangi araçlarla uygulandığına odaklanılmıştır. İmroz’da yaşayan Rum Ortodoks nüfusa yönelik politikalardan bir tanesi de 1964 yılından sonra devlet kurumlarının adadaki sayılarının hızla artmasıdır. Adada görülen söz konusu devlet kurumsallaşmasının Türkleştirmenin araçlarından olduğu iddiasından hareketle bir sosyal hizmet kuruluşu olan İmroz/Gökçeada Yetiştirme Yurdu² ele alınmıştır. Bu noktada, siyasi bir tarih incelemesiyle sosyal hizmet alanının keşişiminin izleri sürülmüştür.

Bilindiği gibi 1923 yılının Ocak ayında imzalanan “Türk- Yunan Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol, İstanbul, Bozcaada ve İmroz Rumlarını mübadele dışında tutmuştur. İmroz özelinde bu konunun detaylandırılmasının sebebi ise adada yaşayan nüfusun neredeyse tamamının Rumlardan oluşmasıdır. İmrozlu Rumlar görünürde Lozan’la dinsel, dilsel ve kültürel değer ve pratiklerini koruyabilecekleri özerk bir statü edinmiş olsalar da antlaşmanın hemen ardından, Lozan’ın fiiliyatta uygulanmayacağıının farkındalığına sahiptirler.

Türkiye Devleti, Lozan'a rağmen adada yaşayan Rum Ortodoks nüfusu azaltırken, Müslüman nüfusu artırmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Müslüman nüfusu artırmak için uygulanan politikalardan biri iskân köyleri kurarak nüfusu çoğaltmak iken, bir diğeri kamu kurumlarının sayısını ve nüfusunu artırarak adayı Türkleştirmektedir. Bu kamu kurumları içerisinde de Türkleştirme ideolojisinin yaygınlaştırıldığı düşünülmektedir. İmroz/Gökçeada Yetiştirme Yurdu bu kurumlara verilecek örneklerden bir tanesidir. Adada yaşayan Rum nüfusuna yönelik en ağır darbelerin yapıldığı bir dönemde; 1966 yılında kurulan yetiştirme yurduna yerleştirilen çocuk ve gençler bir taraftan adadaki Müslüman sayısını artırırken bir yandan da milliyetçi bir pedagojiden geçmektedir.

Bu makale hazırlanırken yapılan literatür araştırmasında İmroz Yetiştirme Yurdu hakkında çok kısıtlı bilgiye ulaşılabılmıştır. Bu durumun başlıca sebebi İmroz'u konu alan akademik çalışmaların sınırlı sayıda olmasıdır. Bahsi geçen kaynaklar ise genellikle göç, aidiyet, kimlik ve nüfus konularına yoğunlaşan akademik çalışmalardır. (Babül, 2012; Kavukçuoğlu, 2013; Münüsoğlu, 2016, 2017; Erginsoy, 2006; Ongan Tunaçan, 2012; Kahraman, 2005).

Yöntem

Bu makalede, İmroz Yetiştirme Yurdu hakkındaki veriler, toplamda on beş katılımcının (çocuk ve personel) anlatılarından elde edilmiştir. Nitel araştırma teknikleri kullanılan bu çalışmada, örneklem derinlemesine incelenmiştir. Bu makalenin nicel araştırmadan ayrıştığı nokta ise örneklem sayısından ziyade örneklemin daha yakından incelenmesine olan ihtiyaçtır (Yıldırım/Şimşek, 2003: 55). Nitel araştırmayla bir konuya odaklanırken karışık ve ayrıntılı görüşme gerektiren konuları araştırmak daha uygun olmaktadır. Çünkü katılımcıların deneyimleri, tanıklıkları, anıları ve duygu halleri araştırmanın kilit noktasını oluşturmaktadır (Creswell, 2013: 48). Bu bağlamda, 1966 ve 1992 yılları arasında yetiştirme yurdunda kalan çocuklar ve yurt personeliyle görüşme yapılmıştır. 2019 yılında küresel çapta etkisi sürmeye başlayan Covid-19 salgını dolayısıyla sosyal mesafe, sokağa çıkma yasağı gibi tedbirlerden dolayı görüşmelerin on iki tanesi yüz yüze gerçekleştirilememiştir. Katılımcıların birçoğunun 65 yaş üstü olmasından dolayı sağlıklarını riske atacak herhangi bir görüşme yapılmamış, dijital ortamda görüşme sağlanmıştır. Yalnızca kabul eden üç katılımcı ile açık havada yüz yüze görüşme sağlanmıştır.

İmroz ve Türkleştirme

İmroz adası akademik bir çalışmaya konu olduğu zaman Lozan Antlaşması, Türkleştirme ve zorunlu göçten bahsetmeden geçmek eksik kalacaktır. 1923 yılında kurulan ulus-devlet tahayyülünün etkisi ve sonuçları İmroz'a ve İmrozlulara da sert bir şekilde yansımıştır. Mübadeleden muaf tutulan İstanbul, İmroz ve Bozcaada Rumları, kuşaklar boyu yaşadıkları topraklarda huzursuz bir şekilde yaşamlarına devam etmeye çalışmışlardır. Tarihsel dönemler boyu sistematik olarak devam eden baskıcı ve sindirmeci politikalar, İmrozlu kimliğini ve yaşam biçimlerini dönüştürmeye başladıkça Rum Ortodoks İmrozlular için zorunlu göç dalgaları kaçınılmaz olmuştur.

Cumhuriyet dönemi boyunca merkezi otoritenin gayrimüslim grupları hedef alan baskıcı politikalarından İmrozlular da etkilenmiştir. Öte yandan, İmroz'a yönelik uygulanan Türkleştirme politikalarının sessizleştirilmiş ve manipüle edilmiş hikayesi İmroz tarihinin görünmeyen yüzünü oluşturmaktadır. İmrozlu Rum nüfusun adayı terk etmesine sebep olan politikaların başında İmrozluların eğitim haklarının ihlal edilmesi gelmektedir. 1964 yılında tekrar yürürlüğe giren 1151 sayılı kanunun 14. Maddesi (Mahalli İdareler Kanunu, 1927) ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın 29.07.1964 tarih ve 2690 sayılı kararıyla Rum okullarının sahip olduğu statü sona ermiş ve okullar kapatılmıştır (Boutaras, 2012: 147). Bunu izleyen ve Rumları adadan ayrılmaya zorlayan politikalarından bir tanesi de İmrozlu Rumların ev ve arazilerinin kamulaştırılmasıdır. Devletin Rum Ortodoks nüfusun taşınmazlarına el koyma girişimiyle sınırlı kalmayan Türkleştirme politikaları, bu arazilere devlet kurumlarının açılması ve Türkiye'nin farklı coğrafyalarından insanların iskân edilmesiyle sürdürülmüştür. Tüm bu baskıcı faaliyetler sürecinde adada ardı ardına birçok farklı devlet kurumu açılmıştır. Bu kurumlar söz konusu olunca İmrozluların ve adada yaşayanların ilk aklına gelen şüphesiz ki Tarım Açık Cezaevi'dir. Gerçekleştirilen görüşmelerde bunun nedeni olarak cezaevine getirilen mahkumların adada yarattığı korku atmosferi (şiddet, tecavüz ve cinayet vb. olaylar) gösterilmiştir. Bugün hala adadaki kamu kurumlarına dair anlatılarda ilk olarak Açık Tarım Cezaevi'nden bahsedildiği söylenebilir.

Siyasi iktidarın İmrozlu Rumlara yönelik sıralanan bu politikalar karşısında elbette ki bir dayanak noktası bulunmaktadır. 1964 yılında yaşanan Kıbrıs krizinin etkisi İmroz'a da sirayet etmiş ve adada Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) izleri görülmeye başlamıştır. İmroz'un MGK kararları kapsamında geçirdiği dönüşüme geçmeden evvel burada Lozan'ın 45. maddesini açıklamakta yarar vardır. Lozan'ın, Yunanistan ve Türkiye'yi ilgilendiren 45. maddesine eklenen karşılıklılık hükmünün (mütekabiliyet ilkesi) ne

olduğundan çok ne olmadığını anlamak önemlidir. Bu madde, Yunanistan ve Türkiye'nin azınlıklara karşı pozitif anlamdaki sorumluluklarını garanti etmesine rağmen, iki ülke arasında yaşanan siyasi gerilimlerin faturası doğrudan Rum Ortodoks azınlıklara kesilmiştir. Samim Akgönül (2016: 57) bu konuyu “ne yazık ki bu son maddenin okunuşu iki ülkede de negatif yani karşılıklı cezalar olarak uygulanmıştır” şeklinde ifade eder. Dolayısıyla bu ilkenin “misilleme” olarak okunması hükümetlerin azınlıklar üzerindeki siyasi güçlerini artırmış ve azınlıkların temel haklarını ihlal etmiştir.

İmroz'un Kıbrıs'ta yaşanan siyasi krizin ardından 1964 yılında MGK'nın hedefi haline gelmesinde yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu 45. maddenin siyasi çıkarılara yönelik okunmasının payı yüksektir. 1964 yılı Mart ayında çıkarılan 35 sayılı karar doğrultusunda “eritme programı” planlanmıştır. Gizli olan MGK kararlarına ve “eritme programı”nın içeriğine rütbeli bir askeri personel tarafından raporlaştırılan “çok gizli” ibareli belgeden ulaşmak mümkündür (Polat YÜ? Per.?, [tahm. 1973]). Raporda istimlak çalışmaları dışında, fişleme, devlet kurumlarının açılması ve bu kurumlarda çalışacak personelin özelliklerine kadar birçok detay bulunmaktadır. Açılması planlanan devlet kurumları arasında doğrudan İmroz Yetiştirme Yurdu yer almasa da yurt öğrencilerinin büyük bir kısmının ilerleyen yıllarda eğitimlerine devam ettiği Atatürk Erkek Yatılı Öğretmen Okulu hedeflerden bir tanesidir.

İmroz Yetiştirme Yurdu ve Türkleştirme politikalarının işleyişinin sorgulandığı bu makalede, Atatürk Erkek Yatılı Öğretmen Okulunun ideolojik ve demografik işlevleri üzerinden İmroz Yetiştirme Yurdunun Türkleştirme faaliyetlerindeki yerini sorgulamak mümkündür. İmroz literatüründe, Atatürk Erkek Öğretmen Yatılı Okulundan sıkça söz edilmiştir. 1965 yılında 50 erkek öğrenciyle eğitime başlayan yatılı okul daha sonraki yıllarda kız öğrenci de almaya başlamış; İmroz'daki demografik ve ideolojik etki alanını genişletmiştir. Bu tür devlet kurumlarının Müslüman nüfusu artırmanın yanında “Türk” kültürünü yaymak gibi bir işlevi olduğunu ileri süren Aysel Aziz, adadaki devlet kurumlarını “önemli kuruluşlar” başlığı altında toplamıştır. 1973 yılında yayınlanan çalışmasında adada bulunan nüfusu “geçici” ve “düzenli olmayan” bir nüfus kalabalığıyla açıklamaktadır. Bu nüfusun 1960'lı yılların ortalarından itibaren faaliyete geçmeye başlayan kurumlardan kaynaklandığını belirtir. Bu kurumların en önemli dört tanesini sıralarken Gökçeada Yetiştirme Yurdunu da, Tarım Açık Cezaevi, Atatürk Erkek Öğretmen Okulu, Jandarma Er Eğitim Taburu ile birlikte ele alır. (Aziz, 1973: 95)

Öte yandan, adanın toplumsal ve demografik yapısına etki eden Gökçeada Atatürk Öğretmen Okulundan şu ifadelerle bahsetmiştir:

“... ‘Türk kültürünü yaymak, Türk toplumu yararına kültür birliğini sağlamak amacı...’ ile kurulan okul 1000 öğrenci alabilecek büyüklükte 100 dekarlık bir arazi üzerine kurulmuştur. 1968 yılında ilk mezunlarını veren okulun, 1972-73 öğretim yılında 750’si yatılı, 80’i gündüzlü olmak üzere 830 öğrencisi vardır. Ada dışından okumaya gelen öğrenciler yatılı, yerli halktan okuyan -çoğu kız öğrenciler, Ankara’da D.P.T. ile M.E.B.’nin ortaklaşa seçmeleri sonucu Ada’ya gelmektedir.” (Aziz, 1973: 102).

Hande Birkalan Gedik (2010: 15) ise yatılı öğretmen okulu öğrencilerinin 1967 yılının Aralık ayında muhtemel bir Yunan saldırısına karşı öğrencilerin eylem yaptığını ve o yılların adadaki Rum nüfusunun azaldığı yıllara denk düştüğünü belirtir. Bunun yanı sıra 1966 yılında “İmroz’da Coğrafya Gözlemleri” başlıklı milliyetçi bir dille yazılmış olan raporda, adanın Türkleştirilmesine dair imkanlar şu şekilde özetlenmiştir:

“Talebelerimle birlikte yaptığım gezi sonuçlarını özetleyen ve tam bir monografya olmaktan uzak bulunan bu makalemin başında, İmroz’un bizim açımızdan hayati bir önem taşıyan Çanakkale Boğazının bekçisi dur[u]munda bulunduğunu belirtmiştim. Nüfusunun en büyük kısmı Rum asıllı Türk vatandaşlarından müteşekkil İmroz’un bu ödevi, beklediğimiz şekilde yerine getirmesini ve bu ileri karakolun takviyesini istiyorsak, İmroz’u pasaportsuz gidilen bir yabancı ülke olmaktan kurtarmaya mecburuz. Bunun için İmrozlu vatandaşlarımızı Türkçeyi iyi konuşur hale getirmek, onları Atina radyosunun dinleyicisi safından uzaklaştırmak ve ilkokullarda Türkçe tedrisati mecburi kılan karar yanında, adanın kültür hayatına büyük bir canlılık getirecek olan İlk Öğretmen Okulu ve benzeri müesseseleri artırma gayretlerine hız vermemiz icap eder. Türk vatandaşı olma şuurunun yayılmasına değerli hizmetleri dokunacak olan bu tesisin ikmaliyle seçkin bir öğretmen ve öğrenci kafilesi İmroz’u şenlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda ada mahsülleri mahallinde büyük bir alıcı kitlesi bulacak; ziraat ve hayvancılık biraz daha gelişecek; liman inşası ihtiyaç halini alacak ve anavatanla ulaşım, İmrozluların özlediği şekilde düzene girecektir.” (Yücel, 1966: 85/86)

İmroz'un Türkleştirilmesine yönelik devlet müdahaleleri iskânla sınırlı kalmamıştır. Okulların kapatılması gibi kültürel kırımlar bir yana adaya iskân köylerinin yanı sıra devlet kurumlarının açılmasıyla müslüman nüfus artmıştır. Bu noktada açılan kurumların işleyişi ve bu işleyişin sürdürülebilmesi için bir grup memur kesim adada görevlendirilmiştir. Ada hakkında yapılan akademik çalışmalarda, verimli ve büyük tarım arazilerinin istimlakı ile kurulan devlet üretme çiftliği, açık tarım cezaevi ve jandarma taburu gibi kurumlar öncelikli olarak bahsedilmektedir. Ancak sosyal hizmet kuruluşu perspektifinden bir yetiştirme yurdunun da bu kurumlarla aynı politikaya hizmet ettiği gerçeği üzerinden ele alınması önem taşımaktadır.

Özetle, İmroz'un Türkleştirilmesini devlet kurumları üzerinden okumak çok katmanlı politikaları görmeyi kolaylaştırmaktadır. Öncelikle kamulaştırma adı altında el konulan arazi ve taşınmazların devlet kurumlarına çevrilerek hem nüfusu artırmanın önü açılmış hem de eğitim ve sosyal hizmet kurumları üzerinden milliyetçi ideoloji baskıcı ve sindirmeci bir faaliyete dönüşmüştür.

İmroz Yetiştirme Yurdu (1966)

İmroz Yetiştirme Yurdu 1966 yılında, 15.05.1957 tarih ve 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar” hakkındaki kanuna dayanarak daha önce İmroz Rum Ortaokulu olarak kullanılan binanın kamulaştırılması sonucunda kurulmuştur. 1966 yılında henüz adı İmroz olan adanın, 1970 yılında adının Gökçeada olarak değişmesi neticesinde yetiştirme yurdu da Gökçeada Yetiştirme Yurdu ismini almıştır. Yurtta görevli bir öğretmen personel cüzdanı incelendiğinde 1980'li yıllarda hala “İmroz Yetiştirme Yurdu” mührünün kullanılmaya devam ettiği görülmüştür. 1957 yılında İmroz'da öğretmen olarak göreve başlayan Şeref Ok, Shinudi'de (Dereköy) 6 yıl öğretmenlik yapmış ve daha sonraki yıllarda yetiştirme yurdunun kurucu müdürü olmuştur.

İmroz Yetiştirme Yurdu, açıldığı dönemde Çanakkale İline bağlı üç yetiştirme yurdundan bir tanesidir. Diğer yurtlar, Biga Çocuk Esirgeme Kurumu ve Eceabat Yetiştirme Yurdudur. Yurdun 100 çocuk kapasiteli olduğunu belirten Aziz (1973:101), yetiştirme yurtlarındaki çocukların genellikle 6-12 yaş aralığındaki çocuklardan oluştuğunu ancak adadaki çocukların 12-18 yaş grubunda olduğunu ifade eder. Söz konusu yıllarda yetiştirme yurdu bütçeleri, Mahalli İdareler, Milli Eğitim Bakanlığı ve Belediye tarafından finanse edilmektedir.

İmroz Yetiştirme Yurdundan bir yıl önce açılan Atatürk Erkek Öğretmen Okulu, kendi okul ve yatakhane binası henüz inşaat halinde olduğu için, 1966 yılında kamulaştırılan Rum Ortaokulunu - yetiştirme yurdu binasını- geçici olarak kullanmıştır. Saha görüşmelerinden edinilen bilgilere göre bu süreçte açılan yetiştirme yurdu personeli ve yurda getirilen çocuklar Cumhuriyet İlkokulunun iki odasını yatakhane olarak kullanmış, yurt personeli de aynı binayı paylaşmıştır. Atatürk Erkek Yatılı Okulu binası tamamlandıktan sonra, yurt çocukları ve personeli yurt binasına taşınmıştır.

Yetiştirme yurdunun kendisine tahsis edilen Rum Ortaokulu binasına geçişi 1967 yılına denk gelmektedir. Bu binanın özelliklerine baktığımızda ise öncelikle Rum halkının imece ile bu okulu birlikte inşa ettiği ve inşa ederken farklı yaş gruplarına (okul öncesi ve ortaokul) uygun bir yapı olmasına özen gösterildiği görüşmelerde sıklıkla belirtilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerde Rum Ortaokulu ve kreş binasının dönemin ilerisinde bir yaklaşımla inşa edildiği, okul öncesi yaş grubunun fiziksel özelliklerinin okul inşa edilirken göz önünde bulundurulduğu aktarılmıştır.

Anımsıyorum... İlk yıl camiinin karşısındaki binada eğitime başlanıyor. Daha sonra PTT'nin karşısındaki halk gücüyle yapılan Rum Ortaokulu; imeceyle yapılmış çok görkemli bir bina. Arkasında da bir kreş var, Rumların gücüyle yapılmış bir kreş. Etkinlik salonundan, dersliklere, mutfağından lavabolarına kadar çok harika düşünülmüş bir okul öncesi eğitim binası. Hepsi çocuklara yönelik boyutlarda yapılmış. Hangi yıl bilemiyorum ama. Biz de orta ikiyi o binada tamamladık. Kreş binasında yani. Daha sonra öğretmen okulu 1967 yıllarında kendi binasına taşındığında, yetiştirme yurdu bu binaya taşındı. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Personel)

1966 yılı itibarıyla yurdun personel kadrosunda, müdür, müdür yardımcısı, iki grup öğretmeni, ambar memuru, hemşire, aşçı, aşçı yardımcısı, muhasebe memuru, terzi, gece bekçisi, hizmetliler ve grup anneleri olduğu aktarılmıştır. Bununla birlikte yapılan görüşmelerden yetiştirme yurdunda çalışan personel sayısının dönemsel olarak değişiklik gösterdiği anlaşılmıştır.

Yurtta kalmış ve görev yapmış katılımcılarla yapılan görüşmelere göre, yurt ilk yılında komşu illerdeki farklı yetiştirme yurtlarından getirilen çocuklarla açılmıştır. Katılımcılar tarafından ileri sürülen rakamlara göre; Denizli ve İzmir'den dört çocuk; Bursa, Eskişehir ve Aydın'dan iki çocukla birlikte,

Biga Çocuk Esirgeme Kurumundan on bir ve Eceabat Yetiştirme Yurdundan dört çocuk getirildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca komşu illerden getirilen en kalabalık çocuk grubunun on iki kişiyle Cunda (Balıkesir) olduğu ve toplamda 50 ile 60 kişilik bir çocuk grubuyla yurdun açıldığı ileri sürülmektedir.³

Yapılan görüşmelerde, Biga Çocuk Esirgeme Kurumunda 0-12 yaş grubu çocukların kaldığı, on iki yaşını dolduran çocukların Eceabat ya da İmroz Yetiştirme Yurduna gönderildiği anlaşılmıştır. Hemen her katılımcı, Eceabat Yetiştirme Yurdunun daha çok meslek edindirmeye yönelik faaliyet gösterdiğini, İmroz Yetiştirme Yurduna ise akademik anlamda daha başarılı çocukların gönderildiğini iddia etmektedir. Bu iddianın temelinde Eceabat'ın şehir merkezine yakınlığı, yurttan kalan çocukların meslek öğrenmek için gününbirlik Çanakkale merkezine gidip geldikleri bilgisiyle uyum sağlamaktadır. Öte yandan, akademik olarak gelecek vaat eden çocukların lise çağında adadaki yetiştirme yurduna gönderildiği anlatısı, MGK kararları doğrultusunda yakın dönemde adada açılan Gökçeada Atatürk Yatılı Öğretmen Okulunu akla getirmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan bu anlatılar üzerinden yorumlanabilmektedir.

Görüşmelerden anlaşılan, İmroz Yetiştirme Yurdu'nun da Türkiye'deki diğer yetiştirme yurtlarıyla benzer bir gündelik rutine sahip olduğudur. Sabah 07:00'de uyanan çocuklar, günlerine kahvaltı, okul, etüt, akşam yemeği planıyla devam eder ve saat 22:00'de yatma vakitleridir. Bu rutinin dışında bazı yurt yöneticilerinin çocukların dışarıda çalışmasına izin verdiği bu dönemde çocukların inşaat, fırın, sinema gibi yerlerde çalıştığı aktarılmıştır. Yetiştirme yurdu gündelik yaşantısına ilişkin katılımcıların aktardığı bir detay ise yetiştirme yurdunun açık olduğu döneme denk gelen ada dışına et satışının yasaklanması ile yurttan kahvaltılarda bile et yenmeye başlanmasıdır. Ekonomiyi Türkleştirerek Rumları yerinden etmeye yönelik bir politika olarak ada dışına et satışının yasaklanmasının yurttaki yansımaya bir örnek olması açısından bu detay önemli bulunmuştur. Ayrıca bu etlerin cezaevi mahkumları tarafından kesilip cezaevinin soğutma depolarında tutulduğu bilgisi de bu bağlamda önemlidir.

Yurttan çok ufak miktarda bir para veriyorlardı. O zamanlar yurtlar nereye bağlıydı bilmiyorum ama... O zamanlar adadan dışarı et çıkarmak yasaktı. O yüzden orada kesilen, yakalanan kaçak etleri hep bize getirirlerdi. Kuru fasulye mesela bizim için bulunmaz bir nimetti. İkimiz dışımız et olurdu artık. Şimdi işler ters tabii... Hafta sonları fırıncı ... abimiz vardı bizim. Öğretmen

okuluna giderken sol tarafta, karakolun yanında. Ben cuma ve cumartesi akşamları yurttan kaçıp orada çalışırdım, ... abiye yardım ederdim. O zamanın parasıyla ne kadar verildiyse artık, bizim için çok büyük paraydı o. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Bununla birlikte mutfak alışverişi ile ilgili anlatılar, yurdun zaman zaman ekonomik sıkıntı içinde olduğunu ve bu dönemlerde öğretmenlerin kendi inisiyatifleri ile yardım toplayarak ve adalılardan erzak isteyerek bu sorunu çözmeye çalıştığı yönündedir. Yurtta çalışan erkek memurların eşlerinin “çaylar” düzenleyerek yurt için yardım topladıkları da yine görüşmelerden çıkarılmaktadır.

Yetiştirme yurtları 6972 sayılı yasa gereği kuruluyor. Ve korumu birlikleri tarafından yönetiliyor. Koruma birliğinin başında da vali var. Ekonomik durumu iyi olan iller kendi illerinin çocuklarına bakıyorlardı. Bu yasa gereği yurtların bütçeleri il sınırları içerisindeki belediyelerin ve özel idarelerin özel hesaplarının yüzde birlerinden oluşan bir bütçeleri vardı. Yasa; eğitim bakanlığı, sağlık bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı yardım eder diyordu. Yani bakanlıkların da direkt olmayan bir katkı bütçeleri vardı. Belediyeler o dönemde çok borçluydu zaten. Bakanlıklar da katkı yapmazdı. Biz bir köyden soğan, bir köyden bulgur, bir köyden fasulye alıp çocuklara öyle bakardık. Adada o zamanlar hayvanlar da ucuz olduğu için adaklarını kurbanlarını keserlerdi. Yurtta kesilirdi. Cezaevinden kasap gelip keserdi. Bu etler sonrasında tenekelere doldurulurdu. Tabii mevzuata uygun olarak ambardan geçerdi. Bu etleri cezaevinin soğuk hava deposuna koyar, gerekince alırdık. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Personel)

Yurtta kalan çocukların haftanın belirli günleri izinli oldukları da yine görüşmelerden çıkarılmıştır. Bu günlerde çocuklar “Kaleköy ve Kuzulimanı’na” gidip denize girdiklerini ayrıca “Zeytinliköy ve Dereköy’e” gidip “Rum kahvelerinde kahve içtikleri” ve zaman zaman “hesap ödemedi kalcıkları”nı anlatmışlardır.

Yetiştirme yurdu hakkında karşılaşılan, yeterli bilgiye erişememe sorunu, yurdun kapanışıyla ilgili de ortaya çıkmaktadır. Yurdun hangi tarihte ve ne sebeple kapandığına ilişkin akademik kaynaklardan veri elde edilememiş, yalnızca görüşmecilerin aktardığı anlatılarla sınırlı kalınmıştır. Katılımcıların

aktardıklarından, yurdun 1994 yılında kapanmış olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Buna rağmen neden kapandığına ilişkin net bir bilgiye erişilememiştir. Yapılan görüşmelerden, yetiştirme yurdu kapandıktan sonra yurttan kalan çocukların Cunda adasındaki yetiştirme yurduna nakledildiği anlaşılmıştır.

Araştırma Bulguları:

İmroz Yetiştirme Yurdu Gözünden İmroz Panoraması

İmroz Yetiştirme Yurdunun, dönemin Türkleştirme politikalarındaki yerinin araştırıldığı bu çalışmada, katılımcıların yurttan kaldıkları dönemde İmroz’u tasvir etme biçimleri dikkat çekicidir. O dönemin İmroz’unu anlatan katılımcılar, yurt dönemlerinde çocuk yaşta oldukları için çocukluk gözlemlerini yetişkin ifadeleriyle bugüne taşımaları önemli bulunmaktadır. Böylece aktarılan anlatılardan, 1960’lı yılların İmroz’unu ve 1974 Kıbrıs krizinin İmroz’a yansımalarını yetiştirme yurdu çocuklarının deneyimleri üzerinden anlamlandırmak mümkün olmuştur.

1974 yılı öncesinde adada bulunan ve o dönemi hatırlayan katılımcıların hemen hepsi nüfusun tamamının Rumlardan, Müslüman nüfusunun ise yalnızca adada görevli memurlardan oluştuğunun altını çizmiştir. 1965 yılı itibarıyla sistematik olarak açılan devlet kurum ve kuruluşlarının varlığı ise bu anlatıları doğrulamaktadır.

Katılımcıların, görüşme esnasında adadan bahsederken İmroz ismini kullanmaları ve adayı “İmroz” olarak hatırlıyor oluşları da dikkat çekicidir. Adayı bugünün Gökçeada’sından sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik anlamda çok farklı bir surette olduğunu vurgulamışlardır.⁴ Öte yandan, yetiştirme yurdunda kalan kişiler adada yaşadıkları süreci değerlendirirken Rum halkının kendilerine olan tutumlarının son derece ılımlı ve saygı içerisinde olduğunu, adada sürmekte olan Rum kültürünün ise bugünden geçmişe dönüp bakıldığında geri alınmaz bir dönüşüme girdiğini belirtmişlerdir.

Tabii İmroz olarak gittik. Adada o zaman Rumdu Belediye başkanı. Tepelerde beş tane Rum köyü vardı. Biz sonra hepsini “Türk” aklıyla değiştirdik... Ama gavur dediğimiz insanlar ne kadar bilinçli bak. Yamaçlara yapmışlar köylerini, ovaları da tarım arazisi yapmışlar. Bak Eski Bademli [Glikli] nerede Yeni Bademli [İskân köyü] nerede? Ben Yeni Bademli’de kalmıştım bir kere, üzülmiştim. Demiştim “bu ne böyle”? Biz işin kolayını bulmuşuz ovaya binaları dikmişiz. İnsanları oralarını tarım

arazisi olarak kullanmışlar halbuki.

1970 yılında toplasan 25-50 hane ya vardı ya yoktu Türklerden. Savcı vardı, posta müdürü vardı, dağıtıcı vardı... Bizim yurttta da çok memur yoktu. Sonra çok Türk geldi. Adaya bir kumandan Türk yollamış Şahinkaya Köyü kuruldu. Sonra sonra Türkleşti. Şimdi de karmakarışık olmuş. Hiç iyi olmamış. Bizim zamanımızda bu savcı, bu hâkim, bu memur diye bir ayırım yoktu, herkes Türk mü? Türk'tü... (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Ben adaya yaklaşık 7-8 sene önce çocuklarıma göstermek için gittim ama zaten değişmiş her yer... Ben adaya gitmeden bana "sakın gitme, ada çok bozuldu, aklında 78'deki ada kalsın" dediler. Tabi çok fark var arada bizim zamanımızla. Bizim zamanımızda adada on tane araba yoktu. Onlar da resmî kurumların arabalarıydı. Şimdi günde yüzlerce araba giriyor adaya. Bizim zamanımızda orduevinin üst tarafında yel değirmenleri vardı. Her yer badem ağacıydı, çağla toplardık. Bir sürü zeytin ağacı vardı. Çocuk halimizle toplayıp kendimiz salamura zeytin yapardık. Ama şimdi toplu konut gelmiş, rüzgâr gülleri, göçler alınmış... O zamanlar beş yüz kişi yaşıyorsa şu an on bin kişi yaşıyor... (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Katılımcılar, 1974'e kadar İmroz anlatılarını daha pozitif bir yerden kurarken 1974 sonrasında dair anlatılar daha karamsar bir tablo çizmektedir. Bu tanıklığın sebebi, gayrimüslim azınlıklara yönelik baskıcı politikaların 1974 yılında İmroz'da yoğunluk kazanması ve "eritme programının" olumsuz etkilerinin ortaya çıkmasıdır. Ayrıca anlatılar okunurken katılımcıların çocuk olarak deneyimledikleri olayları yetişkin süzgecinden geçirerek anlattıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü uygulanan Türkleştirme politikaları bugün hala İmroz'da etkisini sürdürmektedir.

Milliyetçi İdeolojinin Yansımaları

Bu çalışmada İmroz'da Rum nüfusun eritilmesi ve "Türk kültürünün" yaygınlaştırılmasına yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerden biri olduğu iddia edilen İmroz Yetiştirme Yurdunun açılmasıyla planlı ya da dolaylı bir şekilde ortaya çıkan ideolojik yayılımın izleri sürülmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi İmroz literatüründe yetiştirme yurdundan bahseden akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Ancak Atatürk Erkek Öğretmen Okulunun öğrenci

kapasitesi ve açılma nedeni düşünüldüğünde yetiştirme yurdunun da en az yatılı okul kadar güçlü bir ideolojik etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Gerçekleştirilen saha görüşmelerinde katılımcıların yurttan kaldıkları dönemde “gavur memleket” ve “Rum-Türk” ikiliği gibi algılara sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Çocukluk çağındaki algılarının bugünden çok farklı olduğunu ve hatta bir grup katılımcının o dönemde Rumlara yönelik bakış açısı ve tutumlarından dolayı bugün pişmanlık duyduklarını dile getirdiği görülmüştür. Bununla birlikte, öğretmen okulunda eğitimlerine devam eden yurt öğrencilerinin, okulda görev yapan öğretmenlerinin milliyetçi tutum ve söylemlerine tanık olduğu anlaşılmaktadır.

Ben okuldaki bir öğretmenden duydum bunu. Güya ekonomik ambargo uygulayacakmışız. Kafamıza göre, ne kadar uygulayacaksak artık! Öğrencinin zaten ne kadar parası var ki ne ambargosu uygulayacak. Yani birkaç tane vardı böyle [öğretmen] ama genel olarak bir düşmanlık yoktu. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

... Yurttan onu çok hissetmedim de, öğretmen okulunda vardı biraz. Tamam Türkten alışveriş yapacaksın da öbürü de esnaf. En ufak bir kurşun kalem alışverişi yapıyorsun, ambalaj yapıp önüne veriyor. Sonradan gelen Türkler karşında surat asıyor. Ben neden gidip Türk'ten alışveriş yapayım ki milliyetçilik uğruna? Ben gidiyordum yine Rum'dan alıyordum. Bana değer veriyor çünkü. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Ben kendi kendime şu anda o Rum vatandaşlara yaptıklarından dolayı üzülüyorum, pişmanlık duyuyorum. Yurdun yanındaydı kilise, gittim o çanı çaldım ben. Neden yaptım bilmiyorum ama şimdi düşününce çok üzülüyorum. O dönemde yurdun arkasında evler filan yoktu. Yenimahallede vardı. O insanların bağına, bahçesine falan zarar verdik. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Sonradan utandım ben. Gaza gelip birtakım şeyler yaptım. İş dönüşü el radyomun sesini son ses açıp, marş açıp, Rum köylerinin sokaklarında yürüdüm. Herkes kendine göre bir zarar verirdi. İnsancıklar da pusardı, evlerinden çıkamazlardı. Sonra ben üzuldüm kendi kendime neden böyle yaptım diye. Ama onlar da olsa öyle yapardı. Yöneticiler insanlara bu gazı verince,

*bu işi körüklüyor. Yoksa insanlar dünyanın her tarafında aynı...
(İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)*

Öte yandan, MGK'nın İmroz politikasının okunduğu “çok gizli” ibareli raporda, adaya ataması yapılacak memur ve öğretmenlerin “büyük bir titizlikle seçilmesi Rumca bilenlerin tercihen gönderilmesi ve bunlara Adalar hakkında özel bilgilerin verilmesi” şeklinde bir ifade yer almaktadır (Polat YÜ? Per.?, [tahm. 1973]). Raporda yer bulan bu ayrıntı, yetiştirme yurdunda görev yapmış bir katılımcının anlatısına da yansımaktadır:

Şunun altını çok kalın kalın çiziyorum; o zaman ada Milli Güvenlik Kurulu'nun çok büyük etkisi altındaydı. Çok sık askeri makamlarca değerlendirilirdi. Milliyetçi duyguları yüksek olanların atanması durumu doğrudur. Bu çok konuşulan bir şey değildi ama yaş ilerledikçe o kişilerin öyle olduğunu görebiliyorsunuz. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Personel)

İmroz Yetiştirme Yurdunun faaliyet gösterdiği yaklaşık otuz yıllık zaman periyodu düşünüldüğünde, siyasi iktidar politikalarının da dönemin nabzına göre şekillendiği söylenebilir. Bunun yanı sıra yurdun kurulduğu 1966 yılında adada yaşayan Rum Ortodoks nüfusla, müslüman nüfus oranı ilerleyen dönemlerde adaya iskân edilen köylerle birlikte sistematik bir artış göstermiştir. Ulus-devlet tahayyülünün İmroz'a yansımalarına bakıldığında 1964 ve 1974 yıllarının kritik olduğu görülmektedir. Bu noktada, yetiştirme yurdunun faaliyet gösterdiği periyoda denk düşen 1974 yılının etkileri yurt çocukları tarafından da unutulmayan deneyimler arasındadır. 1974 yılında İmrozlu Rumların karanlık gündemini oluşturan Kıbrıs krizinin etkileri yetiştirme yurdu tanıkları gözünden ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Mütekabiliyet Ne Getirdi Ne Götürdü?

1974 yılında “Gökçeada Yetiştirme Yurdu”

Yetiştirme yurdunda bulunan personel ve çocukların yaşadıkları deneyimlerin dönemin siyasi iklimine bağlı olarak farklılık gösterdiği daha önce ifade edilmişti. Bunun en belirgin örneklerinden biri 1974 yılında Kıbrıs'ta yaşanan krizdir. İmrozlu Rumlar üzerinde korku ve baskı atmosferi yaratan bu krizin temelinde mütekabiliyet ilkesinin izlerini görmek mümkündür. Siyasi iktidar mekanizmaları adadaki söz konusu baskı ve korku ortamının makro boyutunu oluştururken, adada yaşayan müslüman milliyetçi nüfusun da bu gerilimi artırdığı söylenebilir. Öte yandan adaya getirilen yatılı okul öğrencileri ve

yurtta kalan çocukların da anlatılarına yansıyan tutumlar da dönemin siyasi panoramasını oluşturmaktadır.

Kıbrıs hareketinde ben oradaydım, biliyorum. O dönemlerde hocalara tüfek verilmişti. Ve her ufak tepenin üzerine uçak savarlar konmuştu. Bir de en kötü tarafı da yarı açık cezaevini koymaları oldu. Mahkumlar sosyalleşsin diye adaya koydular. O da tabii hiç iyi değil. Çok istenmeyen şeyler yaşandı. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

74 Kıbrıs çıkartmasının etkileri şöyleydi; adada Rumlar Türklere çoktu. O zamanlar adadaki Türk nüfusun artması için çok fazla teşvik vardı. Devlet lojmanlar falan yaptı. O dönemde Rumlar neredeyse tamamen boşalttı adayı dersek yeridir. Hatta benim İstanbul'da çalışan bir arkadaşım o zamanlar adada bir Rum evinde oturuyorlardı. Rumlar kaçtığı için ne kira verdiler ne bir şey. Lisede beraber okuyorduk onunla, babası da meydandaki santralde çalışırdı. Hatta okulun bittiği sene ailesi Biga'ya dönecekti. Onların akrabası gelip yalvarıyordu anahtarı bize ver diye. Çünkü mülkler Türk'ten Türk'e geçiyordu ve Rumlar hak iddia edemiyorlardı. Ama onlar Rumlara geri vermişlerdi anahtarları. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

1974 yılında Kıbrıs'ta yaşanan krizin İmrozlu Rumlar üzerinde yaratmış olduğu korku ve baskı ortamına, yetiştirme yurdunda koruma altında olan çocukların da tanık olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar yurtta kaldıkları dönemde, öğretmenlerine silah verilmesine ve tepelere uçaksavarların yerleştirilmesine tanık olduklarına dair anlatılarını paylaşmışlardır. Ek olarak, saha görüşmelerinde 1974 yılında silahlı bir asker grubunun yetiştirme yurdu binasının çatısında bir süre kaldıkları ifade edilmiştir. Yurtta koruma altındaki çocukların 1974 yılında karşılaşmış oldukları ateşli silah vb. şiddet araçlarının öğretmenleri tarafından taşınmasının ve silahlı asker gruplarının yurttaki varlığının yurtta kalan çocuklarda yarattığı imaj, çocuklarda o yıllarda "öteki" olana yaklaşımı belirlemede oldukça kritiktir. 1974 yılında adadaki politik tansiyonun izleri, çocukların "öteki" olana düşmanca bir yaklaşım geliştirme ve var olan negatif tutumu pekiştirme ihtimalini güçlendirerek, milliyetçi bir ideolojiyle beslenmelerine yol açmıştır.

Bununla birlikte bugün, yetiştirme yurdunda kalan bir katılımcının 1974 yılındaki yurt koşullarını değerlendiren ifadeleri dikkat çekicidir. Diğer

katılımcılarda da yurdun 1974 sonrası daha iyi koşullara sahip olduğuna dair benzer anlatılara rastlanmıştır. 1974 Kıbrıs krizi ile adadaki asker varlığının daha da kritik hale gelmesi, adaya yüksek rütbeli askerler ve bürokratların ziyaretlerinin sıklaşması yetiştirme yurdu başta olmak üzere kurumların koşullarında da belirgin bir iyileşmeyi şart koşmuştur.

Benim zamanımda yani 1970'li yıllarda, İmroz'daki yurt çok kötüydü. Yani kötü derken şöyle; iller o zaman il bazındaki yardımlarla ayakta duruyorlardı. Çanakkale ve özellikle Gökçeada zaten fakirdi. Türkler zaten çok azdı adada. Rumlar çoğunlukta idi. Mesela yatakhanelerde biz 40 kişi yatarız. O zamanlar ısıtma olarak soba vardı sadece. Ama sadece etüt salonlarında vardı. Yatakhanelerde yoktu. Banyolar dışarıdaydı. Tuvalet giderken, gece özellikle korkardık. Soğuk havalarda banyo yapmak çok zordu. Ancak ayda yılda bir yapardık. Büyük varillerde su ısıtırdık. Ya içine girer yıkanırız ya da birbirimizi yıkardık. Sonra 1974 yılında alay komutanı sağolsun askerlerle bizim oraya gelmişlerdi, çatı için, silahlı grup orada kalmıştı bir ara. O dönemde banyoları yeniden yapturdular. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Koruma Altındaki Çocukların Mahrumiyet Bölgesine Transferi

İmroz'da özellikle 1970'li yılların başına kadar adaya ulaşımın zorluğu, o yıllarda adada yaşayan kişiler tarafından sıklıkla dile getirilen bir konudur. İmroz Yetiştirme Yurduna tanıklık yapmış katılımcıların da hemen hepsi, adanın ana karayla ulaşımının zorluğundan söz etmiştir. O yıllarda gemiler ada açıklarında demir atar, yolcular motorlar aracılığıyla gemiye ulaştırılır ve bu aktarım süreci esnasında denize bavulların düşmesi gibi kazaların sıklıkla yaşandığından bahsedilir. Bu açıdan bakıldığında, ana kara ulaşımının kısıtlı olduğu, temel tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasında aksaklıkların yaşandığı bir dönemde adaya yatılı okul öğrencileri ve koruma altındaki çocukların nakledilmesinin üzerinde durmak önemlidir. Tüm bu kısıtlılıklara rağmen adada bir yetiştirme yurdunun açılması akla aynı yıllarda Türkleştirme amacıyla açılan yatılı öğretmen okuluyla benzer bir motivasyonun takip edildiğini getirmektedir. Bu noktada, saha araştırması katılımcılarına bugünden dönüp baktıklarında o yıllarda neden böyle bir kurumun İmroz'da açılmış olabileceği sorusu yöneltilmiştir. Ortaya çıkan yanıtlar, katılımcıların bugünkü düşüncelerinden oluşsa da, geçmişe dönüp baktıklarında adada yaşamış oldukları deneyimin bu konuya ışık tutmak adına kritik olduğu düşünülmektedir.

Türkleştirme amaçlı diye düşündüm ben. Daha uygun yere olabilirdi. Saatlerce sürerdi buraya yol. Her türlü doktorun olmadığı bir yerdi orası. Benim mantığıma da yatmadı. Bir amaç olmalı cezaevini oraya kurmakta ya da yetiştirme yurdunu kurmakta... Nüfus çoğunluğunu elde etmek gibi ya da oradaki insanları kaçırmak gibi... (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Bence kesinlikle politik amaçla yapılmış, yoksa nasıl gelebilir oraya? Ancak oraya insanları nüfus ettirebilmek için, yurttaki öğretmenler, onların aileleri, öğretmen okulu... Ee oraya PTT açılacak, belediye olacak (...) Şimdi bakınca şükür okutmuş bizi devlet diyorsun ama bir yerde de sorguluyorsun orada birilerinin acaba hakkını mı yediler? (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Rum nüfusunun azaltılması amaçlı diye düşünüyorum ben. Hem de adada zaten öğretmen okulu olduğu için, kimsesiz çocukları öğretmen yapıp bir meslek sahibi yapmak amaçlı da olabilir. [Geminin] adaya yanaşamayıp İstanbul'a geri döndüğünü hatırlarım ben. (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Rum nüfusu asimile etmek amaçlıdır diye düşünüyorum. Yoksa o kadar personel getir adaya, öğretmen getir, barınma yerini ver... (İmroz Yetiştirme Yurdu, Çocuk)

Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlara bakıldığında yüz çocuk kapasitesi olan yetiştirme yurdunun yalnızca çocuk nüfusuyla bir çoğunluk sağlama amacından daha öte bir etki yarattığı görülmektedir. Anlatılarda da ifade edildiği gibi, yurdun açılması yalnızca koruma altına alınan çocukların getirilmesiyle sınırlı kalmamaktadır. Görevlendirilen memurlar ve memurların aileleri düşünüldüğünde konaklamaları ve gündelik hayatlarını idame ettirebilmek için ihtiyaç duyabilecekleri diğer devlet kurumlarını da beraberinde getirmektedir. Yukarıda daha önce belirtilen, adaya ataması yapılacak olan memurların “titizlikle” seçilmesi Türkleştirme işleyişinde kilit noktaları oluşturmaktadır. Öte yandan, benzer biçimde Atatürk Yatılı Öğretmen Okulunun “Türk kültürünü yaymak” hedefiyle birlikte düşünüldüğünde yetiştirme yurdunun da ulus-devlet ideolojisinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bu milliyetçi ideolojinin sürdürülme aygıtı olabileceği göz ardı edilemez bir sonuçtur.

Sonuç ve Tartışma

1966 yılında İmroz Yetiştirme Yurdu adıyla açılan ve daha sonra adanın isminin Türkleştirilmesi ile birlikte Gökçeada Yetiştirme Yurdu ismini alan kuruluş, siyasi iktidarın İmroz üzerinde gerçekleştirdiği baskıcı, sindirmeci ve yerinden etmeye yönelik politikalarının bir aracı olarak bu makalede ele alınmıştır. Lozan’la birlikte mübadeleden muaf tutulan İmroz Rumlarına tanınan özerk yönetim hakkının Türkiye Hükümeti tarafından sıkça ihlal edilmesi yarım asırlık bir zaman periyodu içerisinde Rum Ortodoks nüfusun adayı terk etmesiyle ve dolayısıyla taşınmaz mülkiyetin ve ekonominin el değiştirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu el değiştirmenin öznelerinden ilki Türkleşen ekonominin ve mülkiyetin yeni sahipleri olan; devletin kamulaştırma adı altında el koyduğu arazilere yeniden yerleştirdiği iskân köyleridir. Ancak onlar kadar yetiştirme yurdu örneğinde olduğu gibi kurumlara getirilen/atanan öğrenci ve personeldir.

Gerçekleştirilen saha araştırmasında yetiştirme yurdunun faaliyet gösterdiği dönemlerde yurttan kalan çocuklar ve personel ile görüşmeler sağlanmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcılara yöneltilen sorular katılımcıların yetiştirme yurdunda görev aldıkları veya kaldıkları yıllara göre değişiklik göstermiştir. Ancak saha araştırmasının bütününe bakıldığında odaklanılan temel sorular katılımcıların yetiştirme yurdunda geçirdikleri zamanın gündelik pratikleri, o dönemin İmroz’u, Rumlar ile kurulan ilişkiler ve dönemin demografik yapısına odaklanılmıştır. Bilhassa, 1974 yılında yaşanan Kıbrıs krizinin sebep olduğu, İmroz’da yaşanan siyasi gerilimin ve baskı politikalarının etkisinin araştırılması adına katılımcıların 1974 yılında adada yaşadıkları farklı deneyim ve tanıklıklara odaklanılmıştır.

Türkleştirmenin İmroz’daki yansımalarına bakıldığında iskan köyleri kurmak yoluyla, nüfusun dengesini “Türklerin” lehine bozmak en belirgin politikadır. Öte yandan, yatılı öğretmen okulu ve yetiştirme yurdu gibi devlet kurumları aracılığıyla kültürel ve ideolojik bir dönüşümün hedeflendiği literatürde daha az yer bulan konular arasındadır. Buna karşın, MGK kararlarının yer aldığı düşünülen raporda yatılı öğretmen okulunun temel tedbirler arasında yer alması, benzer ve ilişkili bir kurum olan İmroz Yetiştirme Yurdunun Türkleştirme politikalarındaki önemini göstermektedir.

Bir sosyal hizmet kurumu olarak yetiştirme yurtları, koruma altına alınan çocukların eğitim, güvenlik ve biyo-psiko-sosyal gelişimlerini sorumluluk altına alan; bir nevi “aile” işlevi gören kurumlardır. Dolayısıyla, koruma altına alınarak yetiştirme yurdunda kalan çocukların, yatılı okullardaki

öğrencilerden farklı bir statüde olduğu hatırlanmalıdır. Bunun en temel sebebi, yurttan kalan çocukların devlet ve kalmış oldukları yurt personeliyle kurdukları organik bağıdır. Bu araştırmanın da gösterdiği gibi çocukların kurmuş oldukları bu organik bağ, kendilerini hayat boyu devlete karşı sorumlu/borçlu hissetmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla kurulan bu bağ, bünyesinde yetiştikleri kurumların ideolojilerini benimsemelerine hatta bu ideolojilerin taşıyıcıları olmalarına yol açmaktadır.

Bu bağlamda, İmroz Yetiştirme Yurdu adanın demografik yapısına olan etkisi dışında, yurt çocuklarını milliyetçi bir ideolojiyle tanıştırması bakımından önemlidir. Bu milliyetçi ideolojinin, yurttan kalan çocukların “öteki” olarak kodlanan Rum Ortodoks nüfusa ilişkin yaklaşımlarını şekillendirmiştir.

1970 yılına gelindiğinde, adada 1965 yılı itibarıyla devlet kurumlarında özellikle yatılı kurumların genel nüfustaki belirgin payı dikkat çekmektedir. 1970 yılında ada nüfusu 6591 kişiden oluşurken (Alexandris, 2012: 186), 1972-1973 eğitim öğretim yılında öğretmen okulunda yatılı kalan öğrencilerin 750 kişi (Aziz, 1973:103) ile toplam nüfusun yüzde onunun üstünde bir oranda olduğu görülür. Bu rakama, yetiştirme yurdu öğrencilerinin de eklenmesiyle bu kurumların Türkleştirmedeki payı rakamsal olarak da açığa çıkmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1 Osmanlı'dan bugüne Türkiye'de yaşayan gayrimüslimlerden bahsederken yalnızca Rum, Ermeni ve Yahudi azınlık gruplarının adı geçmektedir. Ancak din bakımından azınlık grupları yalnızca bu üç kimliği barındırmaz. Nüfus bakımından sayıları daha az olsa da Ezidi, Süryani, Keldani gibi azınlıkların yaşadığı da bilinmektedir. Ancak Lozan Antlaşması'nda gayrimüslimlere ilişkin düzenlemeler Rum, Ermeni ve Yahudileri kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Diğer azınlık grupların adı geçmemiştir.
- 2 İmroz/Gökçeada Yetiştirme Yurdu bu çalışmada her iki ismiyle anılmaktadır. Bunun sebebi ise, adanın orijinal adının İmroz (İmvros) olması ve 1970 yılında bakanlar kurulu kararıyla adanın “Gökçeada” olarak değiştirilmesidir. 1966 yılında faaliyet göstermeye başlayan yetiştirme yurdu, isim değişikliğinin öncesi ve sonrasına da denk gelmesi sebebiyle her iki isim de bahsi geçen yıla göre kullanılmıştır. Ancak genel olarak yurttan söz ederken “İmroz” tercih edilmiştir.
- 3 Yapılan görüşmelerde çevre illerden İmroz Yetiştirme Yurduna getirilen öğrenci sayıları büyük oranda birbirleriyle tutarlıdır. Ancak anlatılar

ışığında 50-60 gibi bir aralık verilmesinin sebebi, katılımcıların bu sayı aralığında vermiş olduğu farklı yanıtlardır.

- 4 Saha çalışmasında görüşme sağlanan katılımcılardan biri hariç hepsi 1960'lı ve 1970'li yıllarda yetiştirme yurdunda kalmıştır. Dolayısıyla katılımcılar adanın Türkleştirilmesine yönelik politikaların en yoğun uygulandığı dönemin de tanıklarındır.

KAYNAKÇA

Akgönül, S. (2016). Türkiye Rumları (İstanbul: İletişim Yayınları).

Alexandris, A. (2012). "Türkiye'nin İmroz ve Bozcaada Politikası (1912-2012)" Tansuğ,

Aziz, A. (1973). "Gökçeada Üzerine Toplumsal Bir İnceleme", SBF Dergi (Cilt: 28, Sayı1): 85-119.

Babül, E. (2012). "İmroz'da Tanınma Siyasetleri: Ulusal Vatandaşlık, Yerel Aidiyet ve Toplumsal Hafıza" Tansuğ, Feryal (Der.), İmroz Rumları – Gökçeada Üzerine (İstanbul: Heyamola Yayınları): 228-256.

Boutaras, M. (2012). "İmroz'un Eğitim Serüveni" Tansuğ, Feryal (Der.), İmroz Rumları – Gökçeada Üzerine (İstanbul: Heyamola Yayınları): 110-150.

Creswell, John W. (2013). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches (USA: Sage).

Erginsoy, Güliz B. (2006). Adalılar İmroz'dan Gökçeada'ya (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Gedik Birkalan, H. (2010). "İççedir Ötekilik Halleri: Festival ve Mit Arasında İmbros'da Hatırlamak ve Unutmak", Folklor/ Edebiyat (Cilt: 16, Sayı 62): 7-28.

Kavukçuoğlu, D. (2013). Hüzün Adasında Bir Köy Gökçeada- Bademli (İmroz-Gliki) (İstanbul: Can Yayınları).

Mahalli İdareler Kanunu (1927). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1151.pdf> (Son Erişim: 14.05.2021)

Münüşoğlu, H. (2016). "Ötekinin Üçüncü Hali: İmroz'da Otantiklik ve Turizm" Yücel, Hakan (Der.). Rum Olmak Rum Kalmak (İstanbul: İstos Yayınları).

Münüşoğlu, H. (2017). Kültürel Bellek Bağlamında İmrozlu Kimliği Üzerine Etnografik Bir İnceleme (Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi).

Ongan Tunaçan, N. (2012). "Göç Eksenli Kalkınmanın Demografik Analizi: Gökçeada Örneği", "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi (Cilt: 14, Sayı 4) 47-70.

Özözen Kahraman, S. (2005). "Gökçeada'da Göçlerin Nüfus Gelişimi ve Değişimi Üzerine Etkileri", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafi Bilimler Dergisi (Cilt: 3, Sayı 2) 39-53.

Polat YÜ? Per.? [tahm. 1973] https://www.academia.edu/11340813/%C4%B0mroz_%C3%A7ok_gizli_rapor_g%C3%B6k%C3%A7eada_%C3%A7ok_gizli_rapor_1_pd_f (Son Erişim: 19.06.2021)

Tansuğ, F. (Der.), İmroz Rumları – Gökçeada Üzerine (İstanbul: Heyamola Yayınları): 155-156

Yıldırım, A./Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (Ankara: Seçkin Yayıncılık).

Yücel, T. (1966). "İmroz'da Coğrafya Gözlemleri", AÜ. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, (Sayı I) 65-108.